

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ – ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Παρότι ο προσανατολιστικός και παιδαγωγικός ρόλος του Δικαίου και της λειτουργίας του θεσμού της Δικαιοσύνης είναι κοινά αποδεκτός και η επισήμανσή του αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα κάθε θεωρητικής προσέγγισης, οι αναφορές στην ειδικότερη διαδικασία και στον τρόπο δράσης του Δικαίου και της Δικαιοσύνης είναι σπάνιες και αποσπασματικές. Δεν έχει ακόμα δηλ. αναλυθεί συστηματικά το φαινόμενο της επικοινωνίας του δικαικού συστήματος με την κοινωνία. (Δίκαιο – νόμοι – κανόνες, εγκύκλιοι, συμπεριφορές και δηλώσεις ατόμων, λειτουργία και απονομή της δικαιοσύνης, κριτική δικαστικών αποφάσεων και εφαρμογή τους, διαδικασία νομοθέτησης – αξιολόγηση, επιλογή, απόρριψη, συγκερασμός συμφερόντων, νομικά κείμενα, πανεπιστημιακές νομικές σπουδές, θεωρητικές αναλύσεις νομικών προβλημάτων και ό,τι άλλο εμπλέκεται ή αναφέρεται στο χώρο).

Είναι σαφές ότι η αποδοχή της πρότασης “το Δίκαιο δρα προσανατολιστικά, ως κοινωνική μοντελιστική” προϋποθέτει ύπαρξη επικοινωνίας μεταξύ δύο σημείων. Προϋποθέτει εκπομπή και λήψη. Η ρύθμιση της κοινωνικής συμπεριφοράς ή η υπόδειξη (έμμεση ή άμεση, πλήρης ή ατελής, εννοούμενη ή ευθεία) μοντέλων και πλαισίων κίνησης και δράσης προϋποθέτει αποστολή, εξωτερίκευση μηνύματος, προϋποθέτει δηλ. σχέση επικοινωνίας.

Υπάρχει, λοιπόν, εκπομπή μηνύματος. Από το σημείο αυτό αρχίζει η προσπάθεια καταγραφής του επικοινωνιακού συστήματος, της αποτύπωσης δηλ. των “τεχνικών” χαρακτηριστικών που επιτρέπουν την εκπομπή και τη λήψη του μηνύματος. (Απαραίτητη διευκρίνιση. Τα όσα ακολουθούν δε φιλοξενούν σε καμία περίπτωση να περιγράψουν το σύνθετο, πολύπλοκο και πολυεπίπεδο φαινόμενο της επικοινωνίας. Κάθε άλλο. Η προσπάθεια που αναπτύσσεται στοχεύει στην ιχνηλάτηση του

βασικού επικοινωνιακού μοντέλου, με πρόθεση να αποτελέσει την απαρχή γενικότερων, ουσιαστικότερων και φυσικά εκτενέστερων αναλύσεων. Με άλλα λόγια, φιλοδοξία της μελέτης είναι να προκαλέσει μία συστηματική, γενικότερη θεωρητική συζήτηση γύρω από το θέμα. Αυτός είναι και ο λόγος που παραλείπονται οι υποσημειώσεις και οι ειδικότερες αναφορές σε συγγραφείς και κείμενα).

Μοναδικό, λοιπόν, από στοιχείο η αναγκαιότητα του μηνύματος ως απαραίτητου όρου επικοινωνίας και σχέσης. Αφετηρία, σημείο εκκίνησης, στην προσπάθεια αποτύπωσης του επικοινωνιακού σχήματος, αποτελεί ο εντοπισμός και η περιγραφή του πομπού, αφού τα χαρακτηριστικά του τελευταίου προσδιορίζουν καθοριστικά την ποιότητα και ποσότητα των εκπεμπομένων μηνυμάτων. Οι πρώτες δυσχέρειες αναφύονται στην προσπάθεια διάκρισης της πρωτογενούς πηγής του μηνύματος από τις πηγές συμπλήρωσης, ενίσχυσης αλλά και αλλοίωσης του μηνύματος. Η παρακολούθηση της διαδικασίας από την έναρξη “οικοδόμησης” του μηνύματος μέχρι την εκπομπή του, οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα: α) ότι υπάρχει δίκτυο σταθμών εκπομπής, β) ότι δεν υφίσταται ένα μοναδικό μήνυμα που φεύγει από μία πηγή και φτάνει στον αποδέκτη (έστω έχοντας υποστεί διαμορφώσεις ή αλλοιώσεις) αλλά πολλά μηνύματα, τα οποία είτε καταλήγουν σε ένα, καθ’ οδόν προς το λήπτη, είτε ενιαιοποιούνται από τον τελευταίο κατά τη διαδικασία της αφομοίωσης και επεξεργασίας τους, γ) ότι η διάκριση ανάμεσα σε πρωτεύον και δευτερεύον μήνυμα δεν είναι εφικτή πρωτογενώς προ της εκπομπής αλλά μόνο μετά τη λήψη με βάση την ισχύ που τους προσδίδει ο αποδέκτης και δ) ότι ο λήπτης με τη στάση του καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενο του μηνύματος που θα λάβει, τόσο διότι εκπέμπεται ό,τι ανταποκρίνεται στην αναμονή του, όσο και διότι στη διαδικασία π.χ. θέσπισης ενός κανόνος δικαίου λαμβάνεται

υπόψη (θεωρητικά τουλάχιστον) η κυριαρχούσα κοινωνική αντίληψη για το υπό ρύθμιση θέμα.

Βάση της διαμόρφωσης του πρωτογενούς μηνυματικού υλικού αποτελεί η διαδικασία αξιολόγησης, στην οποία προβαίνει η νομοθετική λειτουργία. Θα πρέπει, λοιπόν, να εκτιμηθεί ο ρόλος της τελευταίας και οι άξονες αναφοράς των επιχειρούμενων αξιολογήσεων. Στη διαδικασία παραγωγής ενός κανόνος δικαίου, η καταγραφή της κοινωνικής βούλησης και των κοινωνικών αντιλήψεων που επικρατούν σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, έτσι ώστε να “απομονωθούν” ή να προσδιοριστούν τα κοινωνικά αγαθά που χρήζουν προστασίας, είναι πρωταρχικής σημασίας. Η κοινωνική πραγματικότητα όμως δεν συνιστά μέγεθος υποκείμενο σε μέτρηση και ενσωματώνει στους κόλπους της συνεχείς διεργασίες και ζυμώσεις με αλυσιδωτές (και απρόβλεπτες) αντιδράσεις. Πρώτη, λοιπόν, δυσχέρεια η αδυναμία ακριβούς εκτίμησης της συνισταμένης κοινωνικής αντίληψης. Και στην υποθετική όμως περίπτωση της ευχερούς καταγραφής της μέσης κοινωνικής άποψης, ανακύπτει ζήτημα γνησιότητάς της. Η εκάστοτε μέση αντίληψη ανταποκρίνεται στην πραγματική βούληση των πολιτών, ή είναι αποτέλεσμα ξένων επιρροών και εξωτερικών επεμβάσεων; Και ο επιθετικός προσδιορισμός “μέση” συνιστά αποτέλεσμα πλειοψηφιών και αριθμητικών πράξεων; Μία σειρά παραγόντων διαμορφώνουν την τελική πρόταση του νομοθετικού σώματος. Ως κυριότεροι θα μπορούσαν να αναφερθούν η σύνδεση του Δικαίου με τις κυρίαρχες τάξεις (και η διαλεκτική τους σχέση), ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., η λειτουργία του πολιτικού συστήματος, οι στόχοι του και η ανάγκη προστασίας όσων το στηρίζουν, οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι αξιολόγησης-ερμηνείας και οι προερμηνευτικές επιλογές των νομοθετούντων.

Είναι σαφές ότι στη σύνθετη διαδικασία παραγωγής ενός δικαίου κανόνος έχει αρχίσει και λειτουργεί το επικοινωνιακό σύστημα, πριν καν

δηλ. αρχίζει η “επίσημη” εκπομπή του μηνύματος. Οι διάφορες ομάδες συμφερόντων πιέζουν προς την κατεύθυνση θέσπισης ευνοϊκού γι’ αυτές κανόνα, με αποτέλεσμα την ύπαρξη συγκρούσεων και τον επηρεασμό του νομοθέτη, ο οποίος παράλληλα, ως ενεργό μέλος του κοινωνικού σώματος, τροφοδοτείται και από άλλα μηνύματα. Η προφανής ανάγκη όλων των πολιτικών συστημάτων για απόσπαση της κοινωνικής συναίνεσης και αποδοχής (που οδηγούν στη δικαιολόγηση της ύπαρξής τους και στη νομιμοποίηση της εξουσίας τους) επιβάλλει μία προσεκτική καταγραφή των μηνυμάτων της κοινωνίας και μία σχετική ανταπόκριση στα αιτήματα που ενσωματώνονται σ’ αυτά. Οι παράλληλες ζυμώσεις σε πολλά επίπεδα πριν από τη θέσπιση ενός κανόνα δικαίου και οι πολλοί στόχοι του νομοθέτη (π.χ. ρύθμιση του συγκεκριμένου θέματος με όσο το δυνατόν λιγότερο κόστος) προσδιορίζουν δραματικά το ποιόν του μέλλοντος να αποσταλεί μηνύματος. Αυτή η υπόγεια συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ του επίσημου κέντρου παραγωγής ενός κανόνα και των πιθανών αποδεκτών του, ούτε ευχερές είναι να καταγραφεί, ούτε να εκτιμηθεί με ακρίβεια ο βαθμός επιρροής των εμπλεκόμενων παραγόντων. Όταν, λοιπόν, το δικαιικό μήνυμα επισημοποιείται και αποστέλλεται στους δέκτες, το ακολουθεί ήδη το κλίμα που διαμορφώθηκε μέχρι τη διατύπωσή του. Τα όσα διαδραματίστηκαν πριν από την ολοκλήρωση του μηνύματος, το συνοδεύουν μέχρι τη λήψη του. Όσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια και η ένταση των όσων προηγήθηκαν στη δημιουργία του μηνύματος, τόσο περισσότερο είναι αισθητό (ως παράλληλο μήνυμα) το κλίμα που το περιβάλλει. Ήδη δηλ. πριν από την “επίσημη” εκπομπή, οι πιθανοί δέκτες έχουν ενεργοποιήσει τα δικά τους υποκειμενικά κέντρα επεξεργασίας (που συναρτώνται με τις εμπειρίες και τις ικανότητες κάθε ατόμου), διαμορφώνοντας έτσι τις συνθήκες λήψης και αποδοχής του αναμενόμενου μηνύματος. Όσο πιο κλειστή και στεγανή είναι η διαδικασία παραγωγής ενός μηνύματος (χωρίς δηλ. να

προηγηθεί δημόσια συζήτηση, εκτίμηση και καταγραφή διαφωνιών) τόσο μεγαλύτερη είναι η αρχική αποδοχή του. Αντίθετα, όσο μεγαλώνει η δημοσιοποίηση του προκαταρκτικού σταδίου παραγωγής ενός μηνύματος, τόσο περισσότερες είναι οι αμφιβολίες του δέκτη και φυσικά τόσο μικρότερη η αρχική αποδοχή του μηνύματος, αφού ο λήπτης αδυνατεί να αξιολογήσει με ταχύτητα και ασφάλεια (οι όροι σύμφωνα με τα μέτρα του κάθε υποκειμένου αξιολόγησης) την πληθώρα των πληροφοριακών εισροών. Μια πληθώρα που δημιουργείται από τη δημοσιοποίηση των αντιτιθέμενων απόψεων (σε αντιστοιχία με τα συμφέροντα) και των προκαλούμενων συζητήσεων και διεργασιών.

Όμως, στο σημείο αυτό, δεν έχουν ακόμη διευκρινισθεί ούτε το ποιος είναι ο πομπός ούτε το πιθανό περιεχόμενο του μηνύματος. Η ταύτιση κανόνα δικαίου και μηνύματος που έγινε παραπάνω χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο παραδείγματος και δεν σημαίνει ότι όλα τα δικαιικά μηνύματα ταυτίζονται με κανόνες δικαίου. Για τον εντοπισμό, λοιπόν, του πομπού και του μηνύματος, πρωταρχικής σημασίας είναι ο εντοπισμός του δέκτη. Παρότι έχουν διατυπωθεί και διαφορετικές απόψεις, ορθότερο είναι να δεχθούμε ότι αποδέκτης των δικαιικών μηνυμάτων είναι το κοινωνικό σώμα, η κοινωνία, αφού άλλωστε αντικείμενο ρύθμισης του Δικαίου αποτελεί η συμπεριφορά των ατόμων. Αυτά δέχονται τα δικαιικά μηνύματα και αυτά υπόκεινται στις προβλεπόμενες κυρώσεις, έτσι ώστε να αναγκασθούν να τροποποιήσουν την εκδηλούμενη συμπεριφορά τους. Έχοντας δεχθεί ως λήπτη των δικαιικών μηνυμάτων την κοινωνία, μπορούμε με σχετική ευχέρεια να αναζητήσουμε τις κατευθύνσεις και την πορεία των αφικνούμενων σημάτων. Κατά βάση το Δίκαιο, ο τρόπος θέσπισής του και λειτουργίας του, η κοινωνικότητά του, οι ενέργειες των προσώπων που κινούνται στο χώρο και η λειτουργία της Δικαιοσύνης παράγουν δικαιικά μηνύματα (χωρίς όμως να εξαντλούν ή μονοπωλούν την εκπομπή). Τα στοιχεία

μηνυμάτων (ή για την ακρίβεια ως δίκτυο πομπών, αφού υφίσταται αλληλοσυμπλήρωση, αλληλεπίδραση και αλληλοκάλυψη στη διαδικασία της μετάδοσης μεταξύ των διαφόρων κέντρων εκπομπής). Είναι σαφές ότι το δικαιικό μήνυμα μπορεί να ενσωματώνει τόσο κανόνες δικαίου όσο και δικαστικές αποφάσεις και δηλώσεις παραγόντων της δικαιοσύνης και αντιδράσεις των εμπλεκόμενων στη λειτουργία της. Δεν μπορεί με ακρίβεια, λοιπόν, να οριοθετηθεί το περιεχόμενο των δικαιικών μηνυμάτων, αφού ως τέτοια μπορούν να χαρακτηρισθούν όχι μόνο όσα σχετίζονται με το Δίκαιο και τη Δικαιοσύνη αλλά και όσα ο λήπτης θεωρεί ως τέτοια.

Υπάρχει σταθερή βάση για όλα τα δικαιικά μηνύματα; Μάλλον όχι. Υπάρχουν μηνύματα δυνατά, αδύνατα, ευκρινή, μη ευκρινή. Περιεχόμενο άλλωστε των δικαιικών μηνυμάτων μπορεί να θεωρηθεί το ό,τιδήποτε π.χ. η κίνηση της κεφαλής ενός δικαστή στη διάρκεια μιας δίκης. Ούτε είναι εφικτή πάντα η διάκριση ανάμεσα σε μηνύματα μεγάλης ή μικρής αξίας. Το τι διεγείρει ή ποιες αντιδράσεις προκαλεί η λήψη ενός μηνύματος δεν μπορεί να εκτιμηθεί με βάση κάποια κλίμακα αξιολόγησης. Σημαντικό ρόλο στην απήχηση ενός μηνύματος διαδραματίζει ο λήπτης, αφού αυτός το αξιολογεί (μέσα από μία σύνθετη υποκειμενική διαδικασία). Τα κριτήρια αυτά της αποδοχής είναι ρευστά και ασαφή, μη απόλυτα οριοθετήσιμα. Υπάρχει, βέβαια, ένα minimum κοινής αντίδρασης σε κάθε δικαιικό μήνυμα που επιτρέπει τη σχετική εκτίμηση της επίδρασής του. Δεν θα μπορούσαμε, όμως, να μιλήσουμε για πάγια και σταθερά στοιχεία στα δικαιικά μηνύματα, διότι οι αντιδράσεις των αποδεκτών δεν εμφανίζονται μόνο στο χώρο του δικαιικού οικοδομήματος αλλά σε όλους τους τομείς των κοινωνικών σχέσεων. Από αυτή την άποψη υφίσταται και δίκτυο αποδεκτών, αφού η λήψη του μηνύματος δεν είναι μόνο ατομική υπόθεση του καθενός αλλά υπόθεση της κοινωνίας. Σ' αυτήν τη σκέψη συνηγορεί και το γεγονός ότι

η εκπομπή του μηνύματος δεν σημαίνει και απευθείας λήψη από τον τελευταίο αποδέκτη ξεχωριστά. Η διαδικασία της μετάδοσης ενεργοποιεί ορισμένους διάμεσους που αναμεταδίδουν και το μήνυμα, δημιουργώντας έτσι δίκτυο υποδοχής του. Ενισχυτικό των παραπάνω θέσεων αποτελεί και το γεγονός της μαζικής (κατά κανόνα) αντίδρασης απέναντι σε ένα μήνυμα. Η αδυναμία απόλυτης τυποποίησης των ανθρωπίνων σχέσεων και αντιδράσεων αντανακλά άμεσα στην αδυναμία τυποποίησης των εκπεμπόμενων μηνυμάτων. Ο εντοπισμός των δύο πόλων επικοινωνίας δεν αποτελεί παρά μόνο την αρχή. Η επικοινωνιακή διαδικασία, όπως θα δειχθεί, είναι ικανή να επιφέρει και αλλαγή ρόλων ανάμεσα στους δύο πόλους. Συμπερασματικά: α) υφίσταται δίκτυο εκπομπής και αντίστοιχα λήψης μηνυμάτων, β) σταθερό και αμετάβλητο περιεχόμενο των δικαιικών μηνυμάτων δεν υφίσταται και γ) η ακριβής αξία του κάθε δικαιικού μηνύματος εκτιμάται μετά τη λήψη του.

Αναφερόμενοι στην επικοινωνιακή διαδικασία, αναφερόμαστε στη διαδικασία μετάδοσης και στους παράγοντες που την επηρεάζουν ή που επεμβαίνουν σ' αυτήν. Αποτελεί και το σημαντικότερο μέρος του όλου επικοινωνιακού μοντέλου, διότι προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό το περιεχόμενο του μηνύματος και διότι καταγράφει τις προκαλούμενες αντιδράσεις, επιτρέποντας την αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στους δύο πόλους (εκπομπής και λήψης). Στην επικοινωνιακή όμως διαδικασία εντάσσεται και ο τρόπος δράσης και λειτουργίας των παραπάνω πόλων. Πληθωρική παραγωγή δικαιικών μηνυμάτων (π.χ. ψήφιση πολλών νομοθετικών κειμένων, έκδοση πολλών δικαστικών προσώπων κλπ.) επιβάλλου αύξηση στην ταχύτητα μετάδοσής τους, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε μείωση του κύρους τους, της αυθεντίας τους και της κοινωνικής αποδοχής τους.

Αυτή δηλ. η ίδια διαδικασία παραγωγής επηρεάζει τη μετάδοση, η οποία, ακόμη κι αν είναι αυστηρή (μη επιδεχόμενη επεμβάσεις, αν

γίνεται δηλ. κάτω από συνθήκες απόλυτα ελεγχόμενης ασφάλειας – πράγμα φυσικά αδύνατο) επιδρά στη μορφή του μεταδιδόμενου υλικού. Μείωση ταχύτητας εκπομπής οδηγεί σε συντηρητικά μοντέλα κοινωνίας, από όπου λείπει η απαραίτητη ελαστικότητα. Με άλλα λόγια βραδείς ρυθμοί παραγωγής και μετάδοσης προσδίδουν στο κοινωνικό σώμα ανάλογους ρυθμούς. Αυτή η ακαμψία μπορεί να οδηγήσει (όπως και οι ανάλογοι φυσικοί νόμοι προβλέπουν) σε “σπάσιμο”-κατάρρευση του συστήματος. Η λειτουργία του πομπού (του βασικού όπως θα εξηγηθεί αργότερα) πρέπει να βρίσκεται σε αρμονία με τους κοινωνικούς ρυθμούς, τους οποίους συχνά οφείλει να ρυθμίζει. Ο βομβαρδισμός, από την άλλη, της κοινωνίας με δικαιικά μηνύματα στερεί από τους πολίτες την ικανότητα ψύχραιμης αποδοχής, ανάλυσης, εκτίμησης του μηνύματος, πράγμα που οδηγεί σε “παραίτηση” του λήπτη από τη σχετική διαδικασία λόγω της αδυναμίας του να αντεπεξέλθει στην ταχύτητα εισροών. Αντίθετα, βραδείς ρυθμοί παγιώνουν καταστάσεις, αφού ο λήπτης επαναφέρει το μήνυμα στο νου, το επεξεργάζονται για μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει το χρόνο επιλογής της αντίδρασής του. Στην περίπτωση δηλ. αύξησης της ταχύτητας λειτουργίας του επικοινωνιακού μοντέλου έχουμε απώλεια προσανατολισμού του δέκτη, ενώ στην περίπτωση μείωσης της ταχύτητας έχουμε νωθρότητα αντίδρασης του δέκτη. Η μαγική λέξη είναι ισορροπία. Μαγική συνταγή όμως δεν υπάρχει.

Σταθερή γενικά πλατφόρμα μετάδοσης φυσικά δεν υφίσταται, αφού το δίκτυο των πομπών αποτελείται από επιμέρους κέντρα εκπομπής που χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους επικοινωνίας. Ακόμη και ο ίδιος πομπός, π.χ. η Βουλή (ως νομοθέτης), δεν διατηρεί (δεν μπορεί να διατηρήσει) στη διαδικασία επικοινωνίας τον αυτό τύπο. Άλλοι κανόνες δικαίου επιλέγονται και προβάλλονται από τα ΜΜΕ και άλλοι ζουν στο σκοτάδι, άλλοι κανόνες δικαίου προκαλούν την έντονη αντίθεση μιας

κοινωνικής ομάδας και άλλοι όχι. Εκπομπή και μετάδοση χωρίς παρεμβολές και παραμορφώσεις είναι ανύπαρκτες. Όσο πιο ξεκάθαρη είναι η εικόνα (έστω κι αν έχει διαμορφωθεί στη διάρκεια της μεταφοράς της) του μηνύματος που λαμβάνει ο αποδέκτης, τόσο πιο σαφής και ακριβής είναι η προσανατολιστική λειτουργία του δικαίου. Συγκεκριμένο μήνυμα προκαλεί αντίστοιχου είδους αντιδράσεις, οι οποίες ανατροφοδοτούν το βασικό πομπό με ανάλογης ποιότητας μηνύματα και συνεπώς προκαλούν νέα συγκεχυμένη παραγωγή δικαιοκτών μηνυμάτων. Το όλο φαινόμενο δηλ. είναι αμφίδρομο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποπροσανατολιστικής λειτουργίας του Δικαίου αποτελούν οι συνήθεις πρόχειρες τροποποιήσεις του δικαιοκτού οικοδομήματος, οι οποίες συχνότατα δεν βρίσκονται σε δογματική ενότητα με τις υπόλοιπες διατάξεις, δημιουργώντας έτσι ερωτηματικά σχετικά με τον συνολικά επιδιωκόμενο από το δίκαιο σκοπό. Αυτές οι αντικρουόμενες διατάξεις εκπέμπουν αντικρουόμενα μηνύματα, που ο δέκτης, ορθά, αδυνατεί να εκτιμήσει, γεγονός που προκαλεί μια διαδικασία αμφισβήτησης και καχυποψίας των πολιτών απέναντι στους δικαιοκτούς θεσμούς.

Ανεξάρτητα δηλ. προθέσεων του βασικού πομπού, η αδυναμία του να ελέγξει συνολικά το πρόβλημα της επικοινωνίας οδηγεί σε παραγωγή αντιφατικών ή συγκρουόμενων μηνυμάτων, που προκαλούν διαφορετικές από τις αναμενόμενες αντιδράσεις π.χ. ο σκοπός πολλών δικονομικών και ουσιαστικών διατάξεων κάθε άλλο παρά προφανής είναι στα μάτια του μέσου πολίτη. Πριν καν, λοιπόν, λειτουργήσει η διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης, η καχυποψία είναι αιωρούμενη στην ατμόσφαιρα (μήνυμα πρώτο, μη επιδιωκόμενο). Από την άλλη, η θεσμοθέτηση διατάξεων για την αποσυμφόρηση των φυλακών, αν και άσχετη, συνιστά δεύτερο μήνυμα, το οποίο, συνδυαζόμενο με το πρώτο, μετατρέπει την αρχική δυσπιστία των πολιτών σε έντονη αμφισβήτηση στρεφόμενη κατά του δικαίου και της Δικαιοσύνης. Αν μάλιστα υπάρξουν στρεβλώσεις στη

διαδικασία επικοινωνίας π.χ. προσπάθεια απόκρυψης νοσηρών φαινομένων (μήνυμα τρίτο), τότε το δίκτυο λήψης θεωρεί ύποπτη τη λειτουργία ολόκληρου του δικαιικού συστήματος. Δεν είναι μόνο, λοιπόν, η υπερφόρτωση του δικτύου εκπομπής-λήψης που δημιουργεί προβλήματα αλλά και η αδυναμία τυποποίησης της διαδικασίας παραγωγής και μετάδοσης. Η αρχή της σχετικότητας είναι η μόνη που χαρακτηρίζει το όλο φαινόμενο. Και αυτό διότι οι παράμετροι που επιδρούν είναι άπειρες. Ακόμη και η απόσταση πομπού-δέκτη είναι πιθανό να παρέμβει στην παραγωγή και μετάδοση και να αλλοιώσει το δικαιικό μήνυμα. Ο τρόπος συσχετισμού των εκπεμπόμενων μηνυμάτων είναι επίσης μία παράμετρος, η οποία δεν μπορεί εύκολα να αναλυθεί.

Η διαδικασία υποδοχής, φιλτραρίσματος και επεξεργασίας ενός μηνύματος συναρτάται με πολλούς παράγοντες, τόσο εσωτερικούς (π.χ. βιολογικούς) όσο και εξωτερικούς (π.χ. παιδεία). Η αντίληψη, λοιπόν, του μηνύματος προδιαγράφει τα πλαίσια και τα χαρακτηριστικά του απαντητικού μηνύματος, που ονομάζουμε πρώτη αντίδραση. Αυτή με τη σειρά της καταγράφεται από το βασικό πομπό (βασικός για τις ανάγκες της μελέτης θεωρείται το Δίκαιο και η Δικαιοσύνη), ο οποίος στη συνέχεια την ενσωματώνει στη λειτουργία του, με αποτέλεσμα η επόμενη παραγωγή μηνύματος να εμπεριέχει και την αντίδραση του πομπού-δεύτερη αντίδραση. Αυτή η συνεχής υπόγεια αλλά και φανερή διαδικασία ανατροφοδότησης μεταβάλλει τον κάθε πόλο επικοινωνίας ταυτόχρονα σε πομπό και δέκτη. Κάθε πόλος δηλ. εκτελεί δύο παράλληλες λειτουργίες. Αυτή η αμοιβαία επεξεργασία και αποστολή σημάτων ενεργοποιεί το κύκλωμα και παρέχει την αναγκαία πληροφόρηση. Η συνεχής αυτή εναλλαγή ρόλων καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό του ακριβούς σημείου παρέμβασης ή επέμβασης των διαφόρων παραγόντων. Είναι δηλ. δύσκολο να εντοπισθεί σε ποια φάση της επικοινωνίας επιδρά (αν επιδρά) και πόσο κάποιος παράγοντας. Όταν

η ροή αυτή των αντιδράσεων και της παραγωγής μηνυμάτων είναι αδιάλειπτη, βρισκόμαστε μπροστά σε κατάσταση επικοινωνιακής ολοκλήρωσης. Κάθε άλλη μορφή μονομερούς λειτουργίας ή υπολειτουργίας ενός πομπού-δέκτη συνιστά κατάσταση επικοινωνιακής αστάθειας. Η αυστηρότητα όμως διατύπωσης των ορισμών δεν καλύπτει και την καθημερινή λειτουργία του σχήματος, όπου ολοκλήρωση και αστάθεια μπορεί να συνυπάρχουν. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί επίσης το γεγονός ότι το επικοινωνιακό αυτό κύκλωμα δεν είναι κλειστό. Κάθε πομπός και δέκτης ενσωματώνει στις αντιδράσεις του οποιοδήποτε ερέθισμα από οποιοδήποτε κατεύθυνση, ενώ παράλληλα οι ενέργειές του δεν αποσκοπούν, αποκλειστικά, στη λειτουργία του σχήματος. Ουσιαστικά κάθε πομπός-δέκτης ενεργεί, κινείται, δρα μέσα στην κοινωνία, επιδιώκοντας την πραγματοποίηση των σκοπών του. Στα πλαίσια αυτής της δράσης του συνειδητά ή ασυνείδητα παράγει μηνύματα, συμμετέχοντας μ' αυτόν τον τρόπο στην επικοινωνιακή διαδικασία του δικαιικού συστήματος. Κάθε στάση ενός πομπού-δέκτη, π.χ. ενός πολίτη, αντανακλάται σε διάφορα επίπεδα, δίνοντας συγχρόνως τόσα μηνύματα όσα τα επίπεδα που λαμβάνουν τα μηνύματά του. Η αντίδραση των κατοίκων μιας κοινότητας στην καταστροφή ενός πάρκου για την ανέγερση δημοσίου μεγάρου δεν υποδηλώνει μόνο την περιβαλλοντική τους ευαισθησία, αλλά παράλληλα συνιστά και πολιτική πράξη, αφού αρνείται εφαρμογή κάποιου σχεδίου, ματαιώνοντας έτσι τμήμα της περιφερειακής πολιτικής. Στα δύο αυτά μηνύματα που εκπέμπει η παραπάνω συμπεριφορά μπορούν να προστεθούν πολλά ακόμη, όπως π.χ. το αίτημα που προβάλλει μέσα από την πράξη αυτή για αναβάθμιση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης με την εκχώρηση εξουσιών ή π.χ. η διαφωνία της πολιτικής βάσης με τους πολιτικούς εκπροσώπους της, αφού οι ενέργειες της διοίκησης σχετικά με τη χρήση του πάρκου υπαγορεύονται από την πολιτική γραμμή που αυτοί

επιλέγουν. Με άλλα λόγια, κάθε ενέργεια ενός πομπού-δέκτης επιλέγει με τα δικά του αξιολογικά κριτήρια τα σοβαρότερα (ανάλογα και με το βαθμό έντασης της εκπομπής – ένταση που εξαρτάται από το ρυθμό επανάληψης του μηνύματος, από την εκπομπή του μηνύματος από πολλούς ταυτόχρονα πομπούς κλπ.) μηνύματα και δρα ανάλογα. Συνεπώς, η εκπομπή και λήψη δικαικών μηνυμάτων υπόκειται άμεσα στις παρατηρούμενες κοινωνικές διεργασίες και εξελίξεις. Από τη μια πλευρά αυτό κρίνεται ως θετικό, αφού όντας ανοικτό σε επιρροές το σύστημα είναι ελαστικό, παρακολουθεί την κοινωνική εξέλιξη και προσαρμόζεται κάθε στιγμή στις απαιτήσεις των κοινωνιών, πομπών-ληπτών. Από την άλλη όμως, η χαλαρότητα αυτή δεν επιτρέπει την ακριβή μετάδοση και λήψη του δικαικού μηνύματος, αφού αυτό συγχέεται με τη μάζα των υπολοίπων, με προφανή τον κίνδυνο υποτίμησής του ή ακόμη και μη λήψης του. Είναι σαφές ότι για την ακριβέστερη λειτουργία του επικοινωνιακού συστήματος απαιτείται πλήρης και σωστή λειτουργία των θεσμών και του πολιτικού συστήματος. Και με την παρατήρηση αυτή εισερχόμαστε στις διαμορφώσεις, αλλοιώσεις, επιδράσεις και παραμορφώσεις που υφίσταται το μήνυμα όσο κινείται στους διαύλους της μετάδοσης και μέχρι να φθάσει στον αποδέκτη.

Ποιοι είναι, όμως, οι δίαυλοι και τα μέσα μετάδοσης των δικαικών μηνυμάτων; Δύο κατηγορίες είναι κατά βάση οι τρόποι μετάδοσης των μηνυμάτων του Δικαίου και της Δικαιοσύνης. Ο πρώτος έχει σχέση με τη λειτουργία της Δικαιοσύνης και την εφαρμογή του Δικαίου. Συνεπώς, νομοθετικά κείμενα, αιτιολογικές-εισηγητικές εκθέσεις, συγγράμματα θεωρίας και πρακτικής, δικόγραφα κάθε είδους, δικαστικές αποφάσεις και σχολιασμός αποφάσεων, συμβολαιογραφικά και ιδιωτικά έγγραφα, ερμηνευτικές εγκύκλιοι της διοίκησης, αστυνομικές διατάξεις, δηλώσεις παραγόντων της δικαιοσύνης, δημόσιες συζητήσεις και αναφορές σε

θέματα δικαίου και δικαιοσύνης αποτελούν μερικούς από τους επιμέρους διαύλους μετάδοσης των δικαικών μηνυμάτων. Και αυτό διότι αποτυπώνουν τον παλμό, τις τάσεις, τις ιδεολογικές κατευθύνσεις, τις ανησυχίες (αν υπάρχουν...) και τις αντιλήψεις του χώρου της Δικαιοσύνης (τόσο κατά την εποχή όσο και στο διηνεκές). Αποδίδουν (εκπέμπουν) τη σχέση της Δικαιοσύνης με τις υπόλοιπες πολιτειακές λειτουργίες και τα αυτόνομα κοινωνικά φαινόμενα, ενώ παράλληλα καταγράφουν και ενσωματώνουν τις εσωτερικές (της Δικαιοσύνης) ισορροπίες. Προδιαγράφουν εν μέρει τάσεις της κοινωνικής εξέλιξης και προκαλούν την αντίδραση των αποδεκτών, ενεργοποιώντας έτσι το επικοινωνιακό σύστημα. Ο δεύτερος τρόπος μετάδοσης των δικαικών μηνυμάτων συνίσταται στην κυκλοφορία αυτών των μηνυμάτων μέσω άλλων (διαφόρων ειδών) μηνυμάτων. Στην περίπτωση αυτή τα δικαικά μηνύματα χρησιμοποιούν το “όχημα” άλλου μηνύματος, προσκολλώνται πάνω του και μεταδίδονται. Για τη λειτουργία, συνεπώς, του δεύτερου τρόπου μετάδοσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση η εκπομπή άλλου μηνύματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό που αναφέρει ο Vio Ferrari για τα εκατομμύρια των συμβατικών σχέσεων και συνειδητά επιχειρούμενων δικαικών σχέσεων που λαμβάνουν χώρα με τη διαμεσολάβηση επαγγελματιών που έμμεσα ενδιαφέρονται για το Δίκαιο, όπως συμβαίνει με τους μηχανικούς, αρχιτέκτονες, γιατρούς, ειδικούς σε θέματα εμπορίου, λογιστές, τραπεζοϋπαλλήλους, χρηματιστές κλπ. Όλοι αυτοί οι τύποι επαγγελματιών, που ορίζονται, όπως έχει παρατηρηθεί ως άτυποι ερμηνευτές του δικαίου, δρώντας στον εργασιακό τους χώρο στέλνουν παράλληλα και μηνύματα προς το βασικό πομπό και ταυτόχρονα αποτελούν και τον αναμεταδότη του βασικού πομπού προς τρίτους λήπτες. Συνάπτοντας μία σύμβαση ο έμπορος εκπέμπει και κάποιο μήνυμα σχετικά με την εφαρμογή, την αξία και την τήρηση των ad hoc προβλεπομένων δικαικών ρυθμίσεων. Επιβεβαιώνεται έτσι η

παραπάνω θέση, ότι κάθε πομπός είναι λήπτης άπειρων μηνυμάτων από όλους τους κοινωνικούς χώρους. Η προσανατολιστική λειτουργία του Δικαίου είναι επιτυχής αν όλα τα δικαιικά μηνύματα που φθάνουν στα κοινωνικά μέλη (ανεξάρτητα τρόπου και χρόνου λήψης) αποτελούν τμήματα ενός γενικότερου “παζλ”, οδηγούν δηλ. το καθένα με την ένστασή του και το στόχο του στον αυτό σκοπό. Η αντιφατικότητα ανάμεσα στα δικαιικά μηνύματα ή ακόμη περισσότερο αίσθημα ασφαλείας πρέπει να συνοδεύει, ως μέσον πειθούς, το Δίκαιο και τη λειτουργία της Δικαιοσύνης. Ο συντονισμός και η νομιμοποίηση όλων των κατευθυνόμενων στον πολίτη δικαιικών μηνυμάτων, έτσι ώστε να έχει σαφή εικόνα για το μηνυματικό περιεχόμενο, είναι φυσικά αδύνατος. Ο έλεγχος όμως των βασικών πομπών εκπομπής είναι και αναγκαίος και εφικτός. Το τελευταίο επισημαίνεται συχνά τον τελευταίο καιρό στη χώρα μας, τόσο από επίσημα χείλη όσο και από ανεπίσημα. Η ανάγκη μερικού επανακαθορισμού όμως των στόχων του Δικαίου και αναβάθμισης της λειτουργίας της Δικαιοσύνης συναρτώνται άμεσα με το πολιτικό γίνεσθαι και συνιστούν δίχως άλλο πολιτικές πράξεις. Η επιλογή εκπομπής συγκεκριμένων και αντιφατικών μηνυμάτων κλονίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στο δικαιικό οικοδόμημα, παράλληλα όμως αποπροσανατολίζει και επιτρέπει μεγαλύτερο έλεγχο της δικαιοσύνης από την εκτελεστική εξουσία και φυσικά απροκάλυπτη χρησιμοποίηση του Δικαίου από τις κυρίαρχες οικονομικά ομάδες. Η επικοινωνιακή αυτή αστάθεια στερεί το επικοινωνιακό σύστημα από τον αναγκαίο αμοιβαίο έλεγχο μεταξύ πομπού και δέκτη και το κυριότερο μπλοκάρει την εξέλιξη του Δικαίου και της Δικαιοσύνης, τα οποία με τη σειρά τους προτείνουν και επιβάλλουν παρωχημένα κοινωνικά πρότυπα. Η δυσλειτουργία του ειδικού δικαιικού επικοινωνιακού συστήματος έχει άμεσες αρνητικές συνέπειες και στη γενικότερη κοινωνική εξέλιξη και

επικοινωνία, αφού το σύστημα είναι ανοικτό και επηρεαζόμενο από το κοινωνικό γίγνεσθαι.

Ενώ όμως το γεγονός της ανταλλαγής μηνυμάτων και της εναλλαγής ρόλων μεταξύ των δύο πόλων είναι αποτυπώσιμο, δεν συμβαίνει το ίδιο με την ποικιλία των παραγόντων οι οποίοι επεμβαίνουν είτε στην πηγή είτε μετά την εκπομπή στη διάρκεια μετάδοσης του μηνύματος και το διαφοροποιούν. Η αδυναμία επακριβούς καθορισμού των στοιχείων παραμόρφωσης του μηνύματος οφείλεται αφενός μεν στην πληθώρα των σημείων εκπομπής, αφετέρου δε στο ότι *in abstracto* παράγοντας διαμόρφωσης μπορεί να θεωρηθεί το οτιδήποτε (π.χ. και η ποιότητα του μέσου επικοινωνίας, η διάρκεια του χρόνου μετάδοσης). Παραμόρφωση είναι δυνατό να υπάρξει και μετά τη λήψη του μηνύματος στη διαδικασία υποδοχής και μετά τη λήψη του μηνύματος στη διαδικασία υποδοχής και επεξεργασίας του από το λήπτη. Ο έλεγχος όμως αυτού του σταδίου της επικοινωνιακής ροής ανήκει σε άλλες επιστήμες (π.χ. ψυχολογία). Η προσπάθεια, λοιπόν, εστιάζεται στην ανόθευτη μεταφορά του μηνύματος και τη σχετική τυποποίηση της λειτουργίας κάθε σημείου εκπομπής, έτσι ώστε να υπάρξουν κάποιες σταθερές παράμετροι, που να αποκλείουν τη ριζική αλλοίωση του μεταδιδόμενου μηνυτικού υλικού. Η θεσμοθέτηση ασφαλιστικών δικλίδων στην επικοινωνιακή ανατροφοδοτούμενη διαδικασία προβάλλει ως αδήριτη ανάγκη, αφού παραμόρφωση του δικαικού μηνύματος, όπως επισημαίνει και ο V. Ferrari, συνεπάγεται παραπληροφόρηση των αποδεκτών του και οδηγεί στη δημιουργία του στρεβλού δικαίου, διαφορετικού δηλ. δικαίου. Δυστυχώς, η εξασφάλιση πάγιων κανόνων ασφαλείας στο επικοινωνιακό μοντέλο δεν είναι ευχερής, τόσο διότι το όλο σύστημα είναι ανοικτό και συνεπώς άμεσα υποκείμενο σε επεμβάσεις, όσο και διότι η ευαισθησία του είναι αυξημένη και το όλο δίκτυο εκτεταμένο και σύνθετο. Η σκέψη δημιουργίας επικοινωνιακού μοντέλου αυστηρών προδιαγραφών και

σταθερών όρων λειτουργίας δεν μπορεί να υποστηριχθεί αφενός μεν λόγω της ανελαστικότητας, η οποία θα το διέκρινε και η οποία θα περιόριζε τα όρια (χρονικά και λειτουργικά) της δράσης του αφετέρου δε λόγω της πλήρους αναντιστοιχίας του με τη συνεχώς εξελισσόμενη και παλλόμενη κοινωνική πραγματικότητα. Η ανάγκη εξισορρόπησης προβάλλει ξανά. Βέβαια, μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι μέσα από την αέναη κοινωνική ζύμωση διαμορφώνεται ένα μοντέλο επικοινωνίας που επιτρέπει την αμφίδρομη πληροφόρηση και παραγωγή μηνυμάτων. Τα νέα όμως επιστημονικά, τεχνικά, οικονομικά, πληθυσμιακά, πολιτιστικά και πολιτικά δεδομένα επιβάλλουν νέους ρυθμούς στην επικοινωνιακή διαδικασία, αυξάνοντας την εσωτερική πίεση του συστήματος και την ταχύτητα ροής, με αποτέλεσμα την αδυναμία του δικτύου να ανταποκριθεί στην υπερφόρτωση. Η τελευταία αποτελεί και τον χειρότερο εχθρό της ομαλής κυκλοφοριακής ροής στο σύστημα. Το ζητούμενο είναι, λοιπόν, η δημιουργία ενός δικτύου μεταφοράς των δικαικών μηνυμάτων που να επιτρέπει την ασφαλή μετάδοση ενός minimum περιεχομένου του μηχανήματος, ανεξάρτητα από τις τυχόν υπάρχουσες συνθήκες επιταχυνόμενης υπερφόρτωσης.

Με άλλα λόγια, θα πρέπει να εξασφαλιστεί η ασφαλής μετάδοση τουλάχιστον των στόχων και των προθέσεων του παραγωγού και πομπού του μηχανήματος, έτσι ώστε η αντίδραση του λήπτη να βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος. (Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο παραγωγός του μηνύματος είναι πάντοτε και αρχικός πομπός. Παραγωγή μηνυμάτων χωρίς εκπομπή δύσκολα μπορεί να νοηθεί). Μετάδοση μηνύματος χωρίς την ελάχιστη παραμόρφωση είναι αδύνατη. Ακόμη και σε πολιτεύματα όπου η αρχή της αμεσότητας της επικοινωνίας αποτελούσε συστατικό στοιχείο της λειτουργίας τους, όπως π.χ. στη Δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας, η παραμόρφωση των δικαικών μηνυμάτων ήταν δεδομένη. Και

αυτό λόγω των μέσων που χρησιμοποιούνταν και χρησιμοποιούνται, π.χ. της γλώσσας οργάνου βασικού για την απεικόνιση της πραγματικότητας.

Με όσους όμως τρόπους επεμβαίνει το μέσο, δηλ. η γλώσσα στο μηνυματικό περιεχόμενο; Κατ' αρχάς, όπως σημειώνει και ο Κ. Σταμάτης, για τα ίδια πράγματα ανακύπτουν ασταμάτητα διαφορετικές εκτιμήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι πάμπολλες εκφράσεις της καθημερινής ζωής, που, παρά τη συχνότητα χρησιμοποίησής τους, δεν οδηγούν σε σύμπτωση απόψεων για το νόημά τους. Η λέξη πχ. “εκσυγχρονισμός” χρησιμοποιείται κατά κόρον από τα πολιτικά κόμματα με εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Η λέξη “εξέλιξη” μπορεί ως όρος να είναι κοινά αποδεκτός, αλλά ως νόημα αποκτά εύρος εσωτερικής διάστασης ανάλογα με τον ομιλούντα. Υπάρχει όμως περίπτωση το γλωσσικό ιδίωμα να διατηρείται αμετάβλητο, αλλά να μεταβάλλεται το νόημα των λέξεών του με το πέρασμα του χρόνου. Και επειδή η διαδικασία αυτή ακολουθεί τη συνεχώς εξελισσόμενη κοινωνική δυναμική, πάντοτε κάποια γλωσσικά σημεία βρίσκονται στο μεταίχμιο αλλαγής ή συνύπαρξης νοήματος. Εκτός αυτούς με το αυτό γλωσσικό σημείο είναι πιθανόν να προσδιορίζονται περισσότερα νοήματα ανάλογα με τη σύνταξή του και το χρόνο και τον τρόπο (π.χ. τονισμό) της εκφοράς του. Αυτή η παράλληλη λειτουργία της γλώσσας δημιουργεί νέα “προβλήματα” στη μετάδοση των μηνυμάτων. Δεν είναι όπως η πολυσημία των γλωσσικών εκφράσεων αλλά και η συχνή σημαντική αναντιστοιχία σημείου προς σημαινόμενο. Όπως παρατηρεί και ο Ν. Wiener, υπάρχουν τεράστια πεδία νόμου όπου δεν υπάρχει (είτε λόγω κακής χρήσης του γλωσσικού αισθητηρίου είτε σκόπιμα) σημαντική συμφωνία μεταξύ εκείνου το οποίο προβλέπει ο νόμος και της πραγματικής κατάστασης την οποία εξετάζει και ρυθμίζει. Έλλειψη ακριβούς αντιστοίχισης αναλογεί στο χάος που προκαλεί η ύπαρξη δύο νομισματικών συστημάτων χωρίς μια παραδεκτή συναλλαγματική βάση.

Σε όλα αυτά μπορούν να προστεθούν και οι επισημάνσεις του Κ. Σταμάτη για το ότι η νομική γλώσσα δεν είναι ενιαία, για το ότι υπάρχει συχνή πολυσημία και αυτών των νομικών όρων και, τέλος, για το ότι η χρήση της γλώσσας δεν είναι πάντα ορθή. Και τα παραπάνω αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, αν σκεφτεί κανείς ότι ο βοηθός της κοινωνικής αποδοχής του προτεινόμενου από το δίκαιο μοντέλου συμπεριφοράς είναι ανάλογος με το εύληπτο των δικαικών μηνυμάτων. Το πρόβλημα μπορεί να οξυνθεί ακόμη περισσότερο όταν στην επικοινωνιακή διαδικασία, η οποία αποτελεί και πεδίο σύγκρουσης συμφερόντων και αντιλήψεων, υφίσταται εκπομπή παρεμβολών για τη σκόπιμη μετάδοση μηνυμάτων σύγχυσης. Σ' αυτό το "παιχνίδι" της επικοινωνίας, η διατήρηση και άλλων παράλληλων ισορροπιών από τους συμμετέχοντες έχει ως αποτέλεσμα την ένταξη της δικαικής επικοινωνιακής διαδικασίας στο πολιτικό "παιχνίδι". Και αυτό γιατί το Δίκαιο, όπως εύστοχα τονίζουν και οι Ν. Πουλαντζάς και Α. Μάνεσης, εξυπηρετεί συγκεκριμένα συμφέροντα. Μηχανισμοί, λοιπόν, ενστάλαξης κυρίαρχης ιδεολογίας παρεμβαίνουν στο επικοινωνιακό σύστημα (π.χ. Εκκλησία) και διαμορφώνουν τα εκπεμπόμενα και λαμβανόμενα δικαικά μηνύματα. Ο έλεγχος του συγκεκριμένου δικτύου επικοινωνίας επιτρέπει την απόσπαση της κοινωνικής συναίνεσης, γεγονός το οποίο με τη σειρά του ενισχύει προσπάθειες άλωσης και εξουσίας. Η άρθρωση αυτή του επικοινωνιακού δικτύου με την εξουσία προσελκύει και άλλους παράγοντες, οι οποίοι και προσπαθούν είτε να το ελέγξουν είτε να το εμπλέξουν στα σχέδιά τους. Δεν είναι όμως η προσανατολιστική παιδαγωγική λειτουργία που επιτελεί το παραπάνω επικοινωνιακό μοντέλο αλλά και η διαδικασία ανάδρασης και πληροφόρησης την οποία παρέχει και η οποία επιτρέπει σε όσους το ελέγχουν να λαμβάνουν τις πλέον κατάλληλες ενέργειες. Η λειτουργία των ανακλαστικών του νευρικού συστήματος στους ανώτερους ζωικούς οργανισμούς αντιστοιχεί

πλήρως στον τρόπο λειτουργίας του επικοινωνιακού μοντέλου. Με άλλα λόγια η ανατροφοδότηση με την επανακαταχώρηση μέσα σ' αυτό των αποτελεσμάτων της προηγούμενης συμπεριφοράς. Αυτό σημαίνει ότι οι δύο πόλοι του συστήματος διατηρούν και “αρχείο” που τους επιτρέπει συνεχή βελτίωση της οργάνωσης και της λειτουργίας τους. Δεν μπορούμε φυσικά να μιλήσουμε για μνήμη, γιατί αυτή χαρακτηρίζει μόνο τα φυσικά πρόσωπα. Μπορούμε όμως να μιλήσουμε για “παράδοση” στη λειτουργία του συστήματος. Μία “παράδοση” στη λειτουργία του συστήματος. Μία “παράδοση” που λειτουργεί και ως μνήμη, αφού παρέχει πρότυπα συμπεριφοράς για το μέλλον. Αυτό όμως αποτελεί και μειονέκτημα της επικοινωνιακής ροής, αφού πολλές φορές ο πομπός-δέκτης στηρίζεται σ' αυτά και δεν αντιδρά με βάση τις συνεχώς εισρέουσες πληροφορίες, άρα στρέβλωση των μηνυμάτων. Το τελευταίο εμφανίζεται συχνά στη δικαστηριακή πρακτική, η οποία συντηρητική ούσα, αρνείται να συμμετάσχει στο επικοινωνιακό σύστημα και λαμβάνει αποφάσεις με βάση κάποια πάγια νομολογία. Όμως, πόσο πάγια μπορεί να είναι η νομολογία σ' ένα κόσμο που διέπεται από τη γνωστή αρχή του *Ηράκλειτου* περί συνεχούς ροής;

Ας δούμε όμως ένα παράδειγμα ολοκληρωμένης επικοινωνίας. Ο δικαστής Α του μονομελούς πλημμελειοδικείου καταδικάζει τον κατηγορούμενο Β σε φυλάκιση 3 μηνών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πομπός βασικός είναι ο δικαστής. Άμεσος δέκτης ο κατηγορούμενος. Βασικό μήνυμα η απαγόρευση ορισμένης συμπεριφοράς, όπως προκύπτει από το άρθρο 169 του ΠΚ. Αυτό είναι το πρώτο επίπεδο επικοινωνίας. Από το σημείο αυτό η επικοινωνιακή διαδικασία γίνεται πιο σύνθετη, μπαίνοντας σε “θερμές” φάσεις, αφού υφίσταται συνεχής διασταύρωση μηνυμάτων. Ο κατηγορούμενος, άλλοι παρόντες στη δίκη, συγγενείς και φίλοι του, αναμεταδίδουν τα γεγονότα, δίνοντας έτσι το δικό τους χρώμα στο εκπεμπόμενο μήνυμα. Η δικαστική απόφαση φθάνει επίσης εξ

αντανακλάσεως από τον κατηγορούμενο στη νομοθετική εξουσία. Η τελευταία, σταθμίζοντας τις αντιδράσεις του κατηγορούμενου (τη στάση του, τις τυχόν δηλώσεις του ή ενέργειές του) και την τυχόν γενικότερη υπάρχουσα αντίδραση στην καταδίκη από οπουδήποτε κι αν προέρχεται (τύπο, πανεπιστημιακά κείμενα, νομικά συγγράμματα, περιοδικά κλπ.), αντιδρά ανάλογα. Το είδος της αντίδρασής της είναι ανάλογο με το είδος του περιεχομένου των μηνυμάτων που λαμβάνει. Σταθερά επαναλαμβανόμενα μηνύματα από πολλούς πομπούς στην αυτή κατεύθυνση δημιουργούν μεγαλύτερη πίεση. Παράλληλα, όσοι ασχολούνται με την κριτική της απόφασης λειτουργούν ως πομποί άλλων μηνυμάτων τόσο προς την κοινωνία όσο και προς την νομοθετική και δικαστική εξουσία. Μηνύματα εκπέμπει επίσης η δικαστική απόφαση και προς άλλους δικαστές (ένα είδος νομολογιακού μηνύματος). Ο χρόνος παύσης εκπομπής μηνυμάτων της δικαστικής απόφασης δεν μπορεί να προσδιορισθεί με ακρίβεια. Μεγάλο χρονικό διάστημα μετά την έκδοσή του είναι πιθανό να εκπέμπει μηνύματα π.χ. σε όσους ασχολούνται με τη μελέτη των στατιστικών. Ανάμεσα στο παραπάνω βασικό διάγραμμα παρεμβαίνουν και άλλοι παράγοντες, οι οποίοι είτε αναμεταδίδουν το μήνυμα (όπως αυτοί βέβαια το κατέγραψαν) είτε εκπέμπουν ένα εντελώς νέο με αφορμή τη δικαστική απόφαση. Μία συνεχής, λοιπόν, διαδικασία διασταύρωσης (λήψη και εκπομπή μηνυμάτων προς κάθε κατεύθυνση), στην οποία υπεισέρχονται και άπειροι άλλοι αστάθμητοι παράγοντες (από την πολιτική συγκυρία έως τις κλιματολογικές συνθήκες). Με τη μετάδοση ενός μηνύματος ενεργοποιούνται όλοι οι πιθανοί δέκτες τόσο για την υποδοχή του όσο και για την αναμετάδοσή του. Επειδή υπάρχει ταυτόχρονα μετάδοση πολλών μηνυμάτων από πολλούς πομπούς, είναι φανερό ότι το όλο σύστημα βρίσκεται σε μία διαρκή έντονη κινητικότητα.

Είναι όμως επιτρεπτή η “κυκλοφοριακή” παρέμβαση στο χώρο των δικαικών μηνυμάτων με σκοπό τη σχετικά ασφαλή μετάδοσή της και αν να είναι εφικτή;

Τα όρια του επιτρεπτού της επέμβασης καθορίζονται από τις αρχές της Δημοκρατίας και εξαντλούνται στην κατασκευή και διατήρηση διαύλων σταθερής αμοιβαίας επικοινωνίας ανάμεσα στους θεσμούς και την κοινωνία αλλά μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Αυτά είναι τα όρια του εφικτού. Πέραν των ορίων αυτών ολισθαίνουμε με ανελαστικά (και συνεπώς άχρηστα) μοντέλα επικοινωνίας, ζηλωτές των οποίων εμφανίζονται μόνο καταπιεστικά καθεστώτα.

Για την ύπαρξη όμως σύγχρονου δικτύου συνεχούς αλληλοπληροφόρησης είναι ανάγκη να συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

α) πλήρης ανεπτυγμένη και λειτουργούσα Δημοκρατία, στην οποία οι θεσμοί και η κοινωνική συμμετοχή θα αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους.

β) υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες για την αύξηση της κοινωνικής υπευθυνότητας και την καλύτερη υποδοχή, επεξεργασία και παραγωγή μηνυμάτων.

γ) οικονομικό σύστημα, το οποίο θα ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και να παρέχει κίνητρα δημιουργίας.

Με τη συρροή αυτών των παραγόντων, οι παραμορφώσεις των δικαικών μηνυμάτων θα περιορισθούν, αφού π.χ. θα υπάρχει και θα τηρείται ο Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, που είναι υπεύθυνος για σοβαρές στρεβλώσεις της δικαικής επικοινωνιακής ροής. Πρέπει να καταστεί σαφές ότι η μετάδοση, αναμετάδοση, λήψη και αντίδραση (με νέα παραγωγή μηνύματος) προϋποθέτει συνεχείς αξιολογήσεις. Για την έγκυρη και έγκαιρη αξιολόγηση στον καταγιγιστικό ρυθμό της σύγχρονης επικοινωνίας είναι απαραίτητη η συνύπαρξη των

τριών όρων. Αυτοί αποτελούν τις μοναδικές ασφαλιστικές δικλίδες για τη μετάδοση με ασφάλεια του πυρήνα των μηνυμάτων. Κάθε άλλη απόπειρα προς διαφορετική κατεύθυνση οδηγεί στο σημερινό αποτέλεσμα. Της πλήρους δηλ. αμφισβήτησης των δικαιικών μηνυμάτων και της χρεωκοπίας του κράτους δικαίου.

Βέβαια, από την παραπάνω προσέγγιση απουσιάζουν σημαντικά κεφάλαια, όπως η λειτουργία των ΜΜΕ, η διαφορά εικόνας και ήχου, η σύνδεση του δικαιικού επικοινωνιακού δικτύου με τη γενικότερη πολιτική διαμάχη, η ιστορική εξέλιξη του συστήματος, η προσφορά της λογοτεχνίας και των τεχνών γενικότερα στην επικοινωνία του δικαίου, οι αρχές του μάρκετινγκ και η εφαρμογή τους στο δικαιικό μήνυμα, οι βασικές παράμετροι βάσει των οποίων μορφοποιείται το μήνυμα από το λήπτη, η διαδικασία που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη λήψη και την εκπομπή ενός μηνύματος, οι τρόποι μετάδοσης των δικαιικών μηνυμάτων, η αποτελεσματικότητα του συστήματος στη χώρα μας σε σύγκριση με άλλες χώρες, η ευθύνη όσων υπηρετούν τη Θέμιδα, η σημασία των συμβόλων κλπ. Όμως, αυτά αφενός μεν δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της σύντομης αναφοράς που προηγήθηκε, αφετέρου δε δεν έχει ερευνηθεί η πραγματική διάσταση του καθενός, έτσι ώστε να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Άλλωστε, πρόθεση της εργασίας είναι να δώσει το ερέθισμα για την έναρξη ενός διαλόγου πάνω στα θέματα της επικοινωνίας.

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ Θ. ΚΟΝΤΑΞΗΣ, ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ Δ.Ν.